

ХРИСТІЯНСЬКА ФІЛОСОФІЯ ПРИРОДИ

о. Іван Козовик

Івано-Франківська теологічна академія

Припинення дій законів природи

З відносною необхідністю природних законів поєднані нові чи такі закони, які вряди-годи можуть «зупинити» свої дії, тоді, коли йдеться про можливість чуда та його з'ясування.

Чуда є можливі:

Чудо за етимологією (грец. *thauma*, лат. *miraculum*, укр. чудо) означає те, що викликає подив (здивування (лат. *mirari* — дивування, диво). Аби якась річ викликала здивування, її причина повинна бути прихована, а результат її — неочікуваний. Якби якась залізна річ здійснювалася угору під впливом небаченого (непомітного) магніту, то такий факт викликав би здивування. Часто-густо те, що для одних людей є чимось дивним, для втаємничених не становить нічого подиву гідного. Проте існують певні факти, які повинні спричинити загальний подив навіть у людей, які втаємничені в природні закони. А це вже чуда у стислому розумінні.

Отже, чудом у стислому значенні називаємо подію, яку сприймаємо нашими органами відчуттів, подію надзвичайну, що перевищує сили всієї природи.

Для чуда потрібні три речі:

По-перше, мусить бути якась «подія, що може сприйматися нашими органами відчуттів (змислами)» або у собі, або принаймні у своїх результатах. А втім, Божі діла, які не сприймаються змислами, приміром, перетворення чи виправдання грішника, не викликають загального здивування і тому не є у властивому значенні чудами.

По-друге, дана подія має бути суттєво «надзвичайною», бо те, що часто повторюється, хоч би його причина була невідомою, вже не викликає здивування. Отже, постійне існування світу (зберігання існування світу) чи постійне створювання Богом людських душ не називаємо чудом. Таким чином, чудо — це явище, «перевищує сили всієї природи», тобто воно стоїть понад силами цілого створіння так, що може бути виконане тільки Богом як головною дієвою причиною (створіння можуть бути засобом дієвих причин). Якщо, отже, відбулась подія (факт), що перевищує сили людини, але не сили ангела, тоді ми не будемо називати такий факт чудом, але у крайньому випадку називаємо це дивом, наприклад, перенесення сатаною Ісуса Христа на нарижник храму або на височенну гору. Отже, явища

такого роду надзвичайні, які ми можемо сприймати нашими зміслами, «є можливі» не фізично ані метафізично (абсолютно), вони бо не містять у собі внутрішньої суперечності і можуть бути здійснені Божою всемогутністю. Святий Тома вносить таку ознаку до визначення чуда: «у властивому значенні називаємо чудами ті речі, які здійснюються Божою силою попри порядок, у якому зберігаються ці речі»¹.

Історія проблеми. Античність не мала повного поняття про Божу всемогутність, але вважала, що існує безумовна необхідність природних знаків, а тому й існування чуда в античному розумінні стародавнім людям було невідоме. Ця проблема допіру виникла тоді, коли в одних мислителів під впливом Об'явлення постало глибше і повніше поняття про Бога, а в інших це поняття було спотворене певними застереженнями існуючої системи. Тому серед середньовічних схоластів питання можливості існування чудес не мало значення. Проблема чудес активізувалась допіру у новітніх часах; це відбулося раніше поза табором схоластики.

Не довідаються про можливість існування чудес пантеїсти та еманатисти, які вважають, що цілий світ є беззастережним кінечним об'явленням чи еманациєю Бога, позаяк вони переконані, що не існує винятку у природних явищ, якщо ми їх називаємо чудом.

Також дієти, такі як Е. Герберт оф Шербург, Тіндаль, Раймарус, відкидають безпосередню оішку Бога над світом, стоять на боці противників чудес. Інші, наприклад, Вольтер, твердять, що чудо, по суті, не є річчю неможливою, але воно не гідне Бога.

До противників чуда також відносять деяких спіритуалістів еkleктичної школи, таких як Еміль Сессі (Saissie), Юлій Сімон, які спричинені Богом; чуда вважають лишень справою якихось прихованих духовних сил.

Рационалісти, такі як Штраус, Гарнак, які сумнівалися в існуванні трансцендентального Бога, заперечують можливість Його безпосереднього втручання у здійснення чуд. Причому деякі з них аргументують своє переконання досить своєрідно Штраус пише: «хто хоче викинути з церкви священиків, той мусить передусім усунути з релігії чуда»².

Також матеріалісти, як Фейєрбах, Молешот, Фогт, Бюхнер, виходячи з того, що закони природи безпосередньо необхідні, систематично виступають проти наявності існування чудес.

Через зрозумілі причини на боці противників чудес стоять емпіристи Локк, Юм чи енциклопедисти Гольбак, Ренанд. Останній робить цікаве виокремлення: «Nous ne disons pas: le miracle est impossible; nous disons: il n'y-a pas eu susgue-іci de miracle constate»³ («Ми не говоримо: чудо – неможливе; ми говоримо, що до теперішнього часу ще не доведене існування чуда»).

Доведення. Чуда були б неможливими, якби існувала суперечність стосовно їх існування у фізичних законах або у Божих досконалостях. Тим часом їх

існування не викликає жодної суперечності ні в першому, ні в другому випадках. Отже, вони можливі.

По-перше, чуда не знаходяться у суперечності з фізичними законами, позаяк ті закони не посідають абсолютної необхідності; тому Господь Бог, який актом Своєї волі покликав їх до існування разом з відповідними субстанціями, може їх ліквідувати з тими субстанціями, а тим більше притримати («завісити») їх особливий результат. Словом, у чудах Бог не змінює природи природних законів, але тільки в особливих випадках припиняє їх наслідок (результат). Коли в огненній печі три юнаки замкнулись, залишилися недоторканими, Господь не укрит загального природного закону, що вогонь не палить, але лишень у другому випадку зупинив дію вогню.

По-друге, чуда не залишаються у суперечності з Божими досконалостями.

Отож, коли йдеться про Божу всемогутність, то вона є безконечна і тому може здійснити чимало речей, які перевищують сили інших причин, тобто створінь, і може навіть викликати безпосередньо результати інших причин, незалежно від них у кінці може щось здійснити, користуючись тими ж причинами, але у відмінний спосіб чуда не суперечать також Божій незмінності; аж споконвіку Бог передбачив те, що називаємо чудами, а значить через чуда Бог перемінює свої творіння і діла, а не свої постанови.

Якщо йдеться про Божу премудрість, то і тут немає суперечності, позаяк через чуда Бог не виправляє законів природи чи порядку, який на них спирається, а зупиняє тільки наслідок якогось закону, і то в певному окресленому випадку; а це Він робить завжди задля наймудріших приводів: для виявлення Своєї доброти, для підтвердження правдомовності, справедливості, чесного життя Своїх посланців тощо.

Ангельський Доктор навчає, що «Бог не підлягає порядку інших причин, але той порядок підпорядкований Йому, бо він бере від Нього початок не через природну необхідність, але через вільну Його волю. Бог міг встановити й інший порядок речей. Тому-то, якщо Він захоче, то може діяти проти цього встановленого порядку; Він, отже, здійснює (виконує) наслідок інших причин без їх участі або творить певні результати, на які не поширюються інші причини»⁴. Підтвердженням нашого доведення є загальна думка людства, обґрунтована численними вагомими свідченнями Св. Письма, історії Церкви, а навіть світової історії.

Дехто робить закид, що закони природи перебувають під впливом свободної Божої волі, а значить, вони абсолютно незмінні. Отже, Бог є у своїх рішеннях незмінним.

Відповідь. Ми з тим згодні, що Бог у Своїх декретах відвічно є незмінним. Проте Господь Бог тим самим актом Своєї волі, яким встановив даний закон природи, вирішив припинити цей природний закон у певному стисло визначеному

випадку. Про це говорить св. Тома: «Бог не діє проти природних принципів Своєю змінною волею, позаяк Бог споконвіку передбачив і звелів, що Він робитиме те, що в даний час робить. Отже, Він визначив хід природи таким, що у своїй вічній волі «перевизначатиме», певною мірою робитиме»⁵.

Доповнення. Із вищесказаного виходить, що чуда можуть бути потрібні. Чудо, що відбувається «мимо природи», «обходить природу» (*praeter naturam*), здійснюється тоді, коли природа може дійсно виконати даний результат, але в інший спосіб, ніж це чинить Господь Бог. Так, наприклад, переміну води у вино певною мірою виконує сама природа (коли вода проникає у виноград у формі поживи, перемінюється у винний сік), а це чинить не в одному моменті, як це робив Ісус Христос актом Своєї всемогутньої волі у Кані Галилейській. Тому-то таке чудо може називатися чудом, здійсненим «стосовно способу». Чудо «проти природи» (*contra naturam*) буде тоді, коли у природі речі знаходиться протилежне розташування (диспозиція) викликаним через Бога результатом. Так, наприклад, коли вогонь не спалив юнаків у вогненній печі, коли Божа Мати залишлася дівою, народивши Божого Сина тощо. Позаяк у таких чудах природний наслідок є придержаний у певному стисло визначеному об'єкті, тому-то такі чуда називаємо чудами «стосовно суб'єкта». Чудо третього роду, тобто «понад природу» (*supra naturam*), матимемо тоді, коли Господь Бог щось чинить, чого природа, безумовно, не може здійснити, наприклад, воскресіння померлого. Позаяк ті чуда стосуються самої суті речі, ми називаємо їх також «стосовно суті».

Кожне чудо перевищує сили цієї природи, з тією лишень різницею, що чудо *praeter naturam* перевищує її сили щодо способу, чудо *contra naturam* – щодо суб'єкта, а чудо *supra naturam* перевищує сили природи стосовно самої суті даного явища. Звідси при певному роді ступенювання чудес найменші будуть чуда щодо способу, а найбільші – щодо суті.

Пізнаваність чуда

Із проблемою пізнання чуда пов'язана тісно і сама можливість його сприйняття. Йдеться саме про те, чи чуда можемо відрізнити від чисто природних явищ, що здійснюються через якісь невідомі для нас створені сили.

Твердження (теза). Чуда у властивому значенні можна з цілою певністю відрізнити від чисто природних подій.

Ми зустрічаємо чимало неочікуваних природних подій, причини яких нам невідомі, і тому такі події неслушно називаємо чудами. У багатьох випадках ми з цілою певністю можемо твердити, що це явище не є і не може бути чисто природним витвором, а перевершенням сили цілої природи. Тобто у властивому значенні є чудом.

Противники – Спиноза, Кант, Бретшнайдер, Гартман – вважають, що кожне створіння слід тлумачити природно. Або якщо природну його причину неможливо відкрити, то про нього буде зайвим і непотрібним щось твердити.

Руссо, Дідро, Ляплас, Шлаймакер, Шравс відкидають всякі свідчення щодо чудес. Вони вважають, що ті, хто розповідає про чудеса, помиляються або брешуть.

Не доведено існування чуда належним чином

Ми саме стверджуємо, що чуда у стислому значенні у багатьох випадках можна відрізнити від природних подій.

Доведення. Можна відрізнити такі явища від чисто природних випадків, позаяк нам стає відомо та очевидно, що такі явища перевищують природні сили.

І хоч позитивно ми не знаємо усіх природних сил, то знаємо їх негативно, тобто: хоч ми не знаємо, що природа може вчинити, однак напевно знаємо, чого природа не може вчинити. Таким чином у багатьох випадках ми з певністю можемо заявити, що природа не може щось здійснити чи так виконати «у цей спосіб», наприклад, вшанування в одну хвилину наказу, параліч чи рана, або також не може здійснити даного явища «у цьому суб'єкті», приміром, зробити так, щоб вогонь, охопивши людське тіло, не пік його, або, нарешті, що природа взагалі не може здійснити «такого явища», як, наприклад, воскресіння мертвого тощо. Іншими словами, у багатьох випадках можна впевнено заявити, що (нам) трапляються випадки, які перевищують сили природи чи то щодо способу, чи щодо суб'єкта, або навіть щодо суті.

Отже, у багатьох випадках чудеса, які здійснюються «мимо природи», «проти природи», «понад природу», можна відрізнити від природних подій.

Стосовно закиду, що колись було більше чудес, ніж у наш час, ми згодні. У перших століттях для того, щоб люди повірили у вчення Ісуса Христа, Він творив чуда, як і Його учні. В наш час наука Христова посідає стільки доказів істинного і переможного Ісусового вчення, що і без чудес Божественне Його походження очевидно. А втім, і в наш час здійснюється чимало чудес, про це свідчать беатифікації та канонізації святих, чудеса оздоровлення в Лурді, Фатимі, Зарваниці, Гошеві, Ченстохові та в численних інших чудотворних місцях.

¹ Illa igitur simpliciter dicenda sunt quae divinitus praeter ordinem communiter in rebus. III CG., c. 101, 1.

² D. Fr. Strauss, *Leben Jesu*, Bonn 1895, s. XXVIII.

³ E. I. Renan, *La vie de Jesus*, Paris 1881., Introduction, s. 96.

⁴ I, l.c. 105, a, b, c.

⁵ Deus non facit contra rationes naturales mutabili voluntate; nam Deus ab aeterno praevideit et voluit se facturum, quod tempore facit. Sic ergo instituit naturae cursum, ut tamen praecoordinetur in aeterna sua voluntate quod praeter cursum istum quandoque facturus erat. De Pot., q 6 a.1 ad 6.

Список використаних джерел

1. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. Ukrainian Bible 63DC, United Bible Societies 1991.
2. Aristotelis opera omnia graece et latine cum indice nominum et rerum absolutissimo, Paris, 1874.
3. Sancti Thomae Aquinatis Doctoris Angelici Summa Theologica, Ex Officina Libraria Marietti, Taurini, 1932.
4. Sancti Thomae Aquinatis Doctoris Angelici opera omnia iussu impensaue Leonis XIII P.M. edita, t.II: Commentaria in octo libros physicorum Aristotelis, Roma, 1884.
5. In librum Boethii de Trinitate, Questiones quinta et sexta, edition P. Weyser OP. Treiburg-Louvain, 1948.
6. Commentaria in Analitica Posteriora, adnotationes F. Thomae Mariae Zigliara, Romae, 1892.
7. In Metaphysicam Aristotelis Commentaria cura et studio P.F.M.R.Cathala, Taurini, 1935.
8. Августин. Св. Сповідь. Переклав Ю. Мушак. – Київ, 1999.
9. Albert Einstein. Uber die spezielle und Allgemene Relativitatheorie. – Braunsweig, 1960.
10. Andrew van Melsen. Filozofia przyrody, przet. Sylwester Zalewski. – Warszawa, 1963.
11. Antoni Podsiak. Stownik Terminow I Pojęć Filozoficznuch. – Warszawa, 2001.
12. Bernard Bavink. Ergebnisse und Probleme der Naturwissenschaften. Eine Einfuhrung in die heutige Naturphilosophie, Leipzig, 1940.
13. Bolestaw Gawecki. Prygotowanie do filozofii. – Warszawa, 1964.
14. Bernard van Hagens. Filosofia della Natura. P.U.U. Roma, 1983.
15. Carolus Boyer. Cursus philosophiae ad usum seminariorum, Parisii. Cornelio Tabri. Participation in causaliti Louvain-Paris, 1961.
16. H. Diels. Die Fragmente der Vorsokraliker, Berlin, 1956.
17. Edmond Barbotin, The humanity of man, transl. by Matthew y O'connel, Maryknoll, New York, 1975.
18. Immanuel Kant. Metaphysische Anfangsgrunde der Naturwissenschaften Leipzig. Der Philosophischen Bibliothek. Band 48.
19. Immanuel Kant. Kritik der reinen Vernunft, nach den ersten und zweiten Ausgabe neu herausgegeben von Raymund Schmidt, Leipzig, 1930.
20. Ingemar During. Aristoteles. Darstellung und Interpretation seines Denkens, Heidelberg 1966.
21. Iasques Maritain. Science et sagesse, Paris, 1935.

22. Iasques Maritain. La philosophie de la nature, Essai critique sur ses frontiere et son object, Paris, 1947.
23. Kart Rahner. Die Hominisation als theologische frage, In: Overhage Paul. Rahner Karl, Das Problem der Hominisation, Freiburg, 1961.
24. Kazimierz Klusak. Z teorii i metodologii filozofii przyrody, Poznan, 1980.
25. Jerzy Kalinowski. O istocie I jednosci filozofii.
26. Клямичин І.А., Дубицький І.М. Основи космології. – Івано-Франківськ, 1999.
27. Geiger L.B. La participation dans la philosophie de S.Thomas d'Aquin, Paris, 1953.
28. Louis de Raeymaeker. Metaphysica generalis, Louvanii, 1935.
29. Ludwik Wciórka. Filozofia Przyrody, Poznan P.W.T. 1993.
30. Михайло Маріїн. На порозі апокаліпсису. – Львів, 2001.
31. Martin Heidegger. Budowac, mieszkas, zyc. Eseje Wubrane. – Warszawa.
32. Mieczysław Albert Krapiec. Teoria analogii bytu. – Lublin, 1959.
33. Mieczysław Albert Krapiec. Z teorii i metodologii metafizyki.
34. Michał Heller. Ewolucja pojęcia masy, «Analecta Cracoviensia» XIV, 1982.
35. Michał Heller, Materia – Geometria. W: Michał Heller. et al.: Zagadnienia filozoficzne wspolczesnej nauki, wstęp do filozofii przyrody, Warszawa² 1982.
36. Pierre Teilhard de Chardin, Le fenomene humain, Oeuvres t. 1. Paris, 1955;
37. Pierre Teilhard de Chardin, La centrologie, Oeuvres t. 7. Paris, 1963.
38. Pierre Teilhard de Chardin, Sur la notion de transformation creatrice, Oeuvres t. 10. Paris, 1969;
39. Pierre Teilhard de Chardin, Note sur les modes de l'action divine dans: l'univers, Oeuvres t. 10. Paris 1969.
40. Pierre Teilhard de Chardin, que faut-ils penser du transformisme? Oeuvres t. 3. Paris, 1957.
41. Pier Schoonenberg. God's world in the making, Pittsburg, 1964.
42. Rene Descartes. Zasady filozofii, przet. Izydora Dabska, Warszawa, 1960.
43. Rudolf Carnap. Filozofia jako analiza języka nauki, tłum. A. Zabtudowski, Warszawa, 1969.
44. Sertillanges A.D. L'idée de l'évolution et ses retentissements en philosophie, Paris, 1945;
45. Sertillanges A.D. Dieu ou rien, Paris, 1965,
46. Sertillanges A.D. L'univers de l'ame, Paris, 1965.
47. Stanislaw Mazierski. Elementy Kosmologii Filozoficznej i Przyrodniczey, Poznan – Warszawa – Lublin, 1972.
48. Stanislaw Adamczyk. Kosmologia. – Lublin, 1963.
49. Філософський Енциклопедичний Словник. Київ: Абрис, 2002. НАНУ.

Рукопис наукової статті надійшов до редакції «Доброго Пастиря» 24.09.2010 р.